

Міністерство освіти і науки України  
Рівненський державний гуманітарний університет

# **ІННОВАТИКА У ВИХОВАННІ**

**Збірник наукових праць**

**Випуск 2**

*Засновано у 2015 році*

Рівне – 2015

УДК 37 : 005.591.6

I - 66

ББК 74.200

**Інноватика у вихованні** : зб. наук. пр. Вип. 2 / упоряд. О. Б. Петренко ; ред. кол. : О. Б. Петренко, Н. М. Гринькова, Т. С. Ціпан та ін. – Рівне : РДГУ, 2015. – 304 с.

До збірника увійшли наукові праці, здійснені у галузі теорії і методики виховання. Статті спрямовані на багатоаспектне висвітлення основних напрямів, сучасних підходів до змісту, форм і технологій виховного процесу, починаючи від дошкільля і завершуючи вищою школою.

#### **Редакційна колегія:**

*Головний редактор:* **Петренко Оксана Борисівна**, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету;

*Заступник головного редактора:* **Гринькова Надія Михайлівна**, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету;

*Відповідальний секретар:* **Ціпан Тетяна Степанівна**, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету.

#### **Члени редакційної ради:**

**Сухомлинська О. В.**, доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України, Академік-секретар Відділення загальної педагогіки та філософії освіти НАПН України;

**Бех І. Д.**, доктор психологічних наук, професор, академік НАПН України, директор Інституту проблем виховання НАПН України;

**Пустовіт Г. П.**, доктор педагогічних наук, професор, Вчений секретар Відділення загальної педагогіки та філософії освіти НАПН України;

**Павелків Р. В.**, доктор психологічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної та навчально-методичної роботи, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету;

**Коберник О. М.**, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методики трудового і професійного навчання, директор Інституту природничо-математичної та технологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

**Лобода С. М.**, доктор педагогічних наук, професор, доктор габлітований, професор звичайний Вищої школи інформатики і прикладних наук (м. Лодзь, Республіка Польща).

**Члени редколегії:**

**Безкоровайна О. В.**, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри методики викладання іноземних мов Рівненського державного гуманітарного університету;

**Вербець В. В.**, доктор педагогічних наук, професор, декан художньо-педагогічного факультету Рівненського державного гуманітарного університету;

**Войтович І. С.**, доктор педагогічних наук, професор кафедри інформаційно-комунікаційних технологій та інформаційних засобів навчання Рівненського державного гуманітарного університету;

**Лісова С. В.**, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методики професійної освіти Рівненського державного гуманітарного університету;

**Литвиненко С. А.**, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету;

**Карпенчук С. Г.**, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету;

**Поніманська Т. І.**, кандидат педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і психології (дошкільної і корекційної), проректор з наукової роботи Рівненського державного гуманітарного університету;

**Федяєва В. Л.**, доктор педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи Херсонського державного університету;

**Шугасва Л.М.**, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету;

**Яшук І. П.**, доктор педагогічних наук, професор, декан факультету початкової освіти та філології Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії;

**Бісовецька Л. А.** кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики виховання РДГУ;

**Дупак Н. В.**, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики виховання РДГУ.

*Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації КВ № 21161-10961Р.*

Упорядники: проф. **Петренко О.Б.**, доц. **Ціпан Т.С.**

Науково-бібліографічне редагування: **наукова бібліотека РДГУ**

Рецензент: **Пустовіт Г.П.** - доктор педагогічних наук, професор, вчений секретар Відділення загальної педагогіки та філософії освіти НАПН України

Друкується за рішенням Вченої ради РДГУ (протокол №14 від 29 жовтня 2015 р.)

Редакційна колегія не завжди поділяє точку зору авторів.

**ЗМІСТ**

<b>Антонець М. Я.</b> Педагогічна симфонія любові до дитини у творчій спадщині Василя Сухомлинського .....	6
<b>Коберник О. М.</b> Еволюція мети виховання в незалежній Україні .....	15
<b>Павелків Р. В.</b> Психологічні особливості прояву та розвитку самостійності в учнів молодшого шкільного віку .....	27
<b>Пустовіт Г. П.</b> Інтерактивні методи навчання і виховання у позашкільному навчальному закладі .....	35
<b>Шугасва Л. М.</b> Релігія в школі: роздуми релігієзнавця .....	48
<b>Петренко О. Б.</b> Трансформація системи освіти й виховання: модернізація, реформування, інновація чи історико-педагогічна реконструкція.....	54
<b>Карпенчук С.Г.</b> Педагогічні ідеї А.С. Макаренка: гуманістичні контексти .....	63
<b>Литвиненко С. А., Ямницький В. М.</b> Супервізія як інноваційна технологія підготовки майбутніх психологів до професійної діяльності.....	74
<b>Лісова С. В.</b> Синергетичний підхід як інноваційна методологічна орієнтація в педагогіці .....	83
<b>Пироженко Л. В.</b> Диференціація змісту шкільної освіти у 60- 80-х рр. ХХ ст .....	92
<b>Потапчук Т. В.</b> Перцептивний етап формування національно-культурної ідентичності студентів .....	99
<b>Антонець Н. Б.</b> Загальноосвітня школа-інтернат як складова системи народної освіти України (друга половина 1950-х рр.).....	111
<b>Бісовецька Л. А.</b> Роль засобів масової комунікації у формуванні особистості учня .....	127
<b>Бричок С.Б.</b> Психолого-педагогічна діагностика як провідний компонент діяльності вчителя .....	134
<b>Гавриш І. І.</b> Програмно-методичне забезпечення процесу виховання культури взаємин молодших школярів у добродійній діяльності .....	142
<b>Генсіцька-Антонюк Н. О.</b> Особливості гендерного аналізу шкільних підручників з математики .....	149
<b>Гринькова Н. М.</b> Формування моральних якостей молодших школярів як важлива передумова становлення громадянина .....	157
<b>Дупак Н. В.</b> Інноваційні процеси та основні тенденції розвитку системи післядипломної освіти вчителів у Великій Британії .....	164
<b>Жданович Ю. М.</b> Виховання патріотизму підлітків шляхом залучення до добровільної діяльності на підтримку воїнів АТО.....	172

<b>Кособуцька Г. П.</b> Феномен творчого потенціалу як базова складова розвитку особистості педагога .....	180
<b>Міхно О. П.</b> Внесок Миколи Грунського у розроблення методики складання педагогічної характеристики (за матеріалами книги «Лекції з педагогіки», 1914).....	191
<b>Нечипорук Л. І.</b> Ноосферна освіта як механізм формування моральної культури особистості .....	198
<b>Сергєєва Н. В.</b> Підготовка соціальних педагогів до діагностики ціннісно-орієнтованої активності молодших підлітків .....	205
<b>Сойчук Р. Л.</b> Виховання національного самоствердження в учнівської молоді: зарубіжний досвід .....	212
<b>Сорочинська Т. А.</b> Підготовка майбутніх учителів до інноваційної діяльності в педагогічних закладах Рівненщини (1939–1964 рр.) .....	221
<b>Стельмашук Ж. Г.</b> Роль газети “Радянська освіта” в організації виховання дисциплінованості (1944-1954 рр.).....	229
<b>Трохимчук І. М.</b> Методичні аспекти формування екологічної вихованості.....	237
<b>Tsipan T. S.</b> Theoretical and methodological bases of pedagogical analysis of activity of children's public associations.....	245
<b>Доробки молодих науковців</b>	
<b>Баліка Л.М.</b> Читацький інтерес як педагогічний феномен: історико-педагогічна рефлексія .....	254
<b>Дем’янюк І. В.</b> Внесок Т. Д. Дем’янюк у розвиток теорії і практики виховання в Україні .....	263
<b>Пташук О. А.</b> Формування естетичної культури молодших школярів у позакласній та позаурочній роботі .....	269
<b>Савельєв М. Г.</b> Професійна підготовка майбутніх вчителів технологій: аналіз вікових особливостей розвитку .....	274
<b>Федорук О. М.</b> Електронний документообіг як ефективна умова організації роботи викладача та студента у ВНЗ .....	282
<b>Шелюк Г. В.</b> Естетичне виховання у школах духовного відомства (за публікаціями журналу «церковно-приходская школа»).....	287
<b>Шпичак І. П.</b> Проблема психічного розвитку дітей раннього та дошкільного віку (на основі щоденникових спостережень В.Ф. Шмідт).....	296
<b>Відомості про авторів</b> .....	303

эффективных методов воспитания патриотизма в условиях современной социально-политической ситуации в государстве. Определены мотивационные факторы благотворительной деятельности подростков, значение такой деятельности для воспитания патриотизма.

**Ключевые слова:** патриотизм, благотворительная деятельность, мотивация, поддержка воинов АТО.

**Summary.** The actuality of the problem of the patriotic education of teenagers, the importance of their involvement to charity activity to support soldiers of ATO as one of the most effective methods of forming of patriotism in the current socio-political situation in the country are grounded. The motivational factors of charity activity of teenagers and its importance are defined.

**Keywords:** patriotism, charity activity, motivation, support of ATO soldiers.

Стаття надійшла до редакції 23.10.2015

Г. П. Кособуцька

## ФЕНОМЕН ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЯК БАЗОВА СКЛАДОВА РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА

**Анотація.** У статті актуалізовано проблему розвитку творчого потенціалу особистості вчителя, який обґрунтовано як феномен – особливе, виняткове явище, що досягається досвідом педагогічної діяльності. Розкрито сутність понять: «потенціал», «творчий потенціал», «інноваційний потенціал», «педагогічна творчість», «педагогіка творчості». Запропоновано аналіз теоретико-методологічних засад творчого потенціалу як складових розвитку професіоналізму педагога; виокремлено провідні ідеї, соціально-педагогічні умови, що складають основи стратегічної, функціональної моделі розвитку творчого потенціалу сучасного педагога; висвітлено особливості рівнів – теоретичного, методологічного, методичного, організаційного; доведено, що творчий потенціал базується на наукових ідеях педагогічного, новаторського досвіду; обґрунтовано характеристики педагогічної творчості. Педагогіку творчості розглянуто як цілеспрямований процес змін, що ведуть до удосконалення структури творчого потенціалу вчителя.

**Ключові слова:** творчість, потенціал, творчий потенціал, інноваційний потенціал, педагогічна творчість, педагогіка творчості.

**Постановка проблеми.** Наукові дослідники педагогіки завжди ставлять проблему підвищення творчого потенціалу вчителя на одне з пріоритетних місць. Доведено, що сучасній школі потрібний педагог із новим якісним баченням проблем освіти, педагог-творець, професіонал, дослідник, новатор, здатний швидко визначати напрям і зміст діяльності,

відповідно до вимог суспільства, формувати генетичну потребу учня до творчої самостійності, самореалізації, самоутвердження.

Поряд із незаперечними досягненнями в сфері творчості педагога, подальший розвиток його творчого, інноваційного потенціалу стримується внаслідок недостатнього вирішення проблем, завдань наукового характеру. Сучасні соціально-економічні тенденції розвитку держави, а відповідно й освіти, розкривають протиріччя між: реальними можливостями розвитку творчого потенціалу педагога, які визначаються реалізацією інформаційних, організаційних, педагогічних умов, та недостатнім їх використанням у досягненні ефективності навчально-виховного процесу; потребою в розвитку педагогічної творчості, засвоєнні педагогічних інновацій та якістю, результативністю систем виховного впливу; бажаннями педагогів щодо реалізації творчих здібностей, введення інноватики та наявністю на практиці сталого, традиційного управління, методичного забезпечення в значній частині навчальних закладів.

**Аналіз останніх досліджень з проблеми.** У наукових дослідженнях психолого-педагогічної сутності творчого потенціалу педагога розглядаються: співвідношення поняття «педагогічна творчість» із супровідними ознаками, властивостями, якість особистості (В. Лісовська, В. Крутенький, М. Поташник, Д. Степашко); індивідуальний стиль діяльності особистості педагога як найважливіша ознака її творчості (Є. Клімов, В. Мерлій, Н. Петров, Я. Пономарьов, Г. Пілонов); механізм взаємозв'язку творчого мислення й педагогічної майстерності (Ю. Азаров, І. Зязюн, Н. Тарасевич); розвиток науково-педагогічного стилю мислення як першооснови становлення творчої особистості вчителя (Ю. Бабанський, В. Сластьонін, Г. Щукіна); суб'єктивні аспекти педагогічної творчості, види і механізми педагогічної імпровізації (В. Кан-Калик, О. Петренко, А. Капська); педагогічні умови, шляхи, засоби формування творчої особистості (В. Андреев, О. Бодальов, Н. Кичук, М. Демінчук, Л. Лузіна, О. Мороз, В. Рибалко, Т. Сущенко); методи виявлення й розвитку творчих якостей особистості (Г. Балл, В. Моляко, П. Перепелиця, М. Смульсон, М. Холодна).

**Мета статті** полягає в з'ясуванні сутності складного за своїм змістом поняття «творчий потенціал» та визначенні ціннісних складових означеного феномена, обґрунтуванні пріоритетних характеристик як стимуляторів творчої активності педагога і вагомості їхнього впливу на розвиток педагогіки творчості.

**Виклад основного матеріалу.** Вагома роль у розвитку творчого потенціалу належить самому суб'єкту діяльності – педагогу. Вважаємо за доцільне розкрити зміст деяких основних методологічних категорій, зокрема: «творчість», «наукий потенціал», «інноваційний потенціал», «стратегія творчої діяльності вчителя», «педагогіка творчості». Автор Г. Хозяїнов розглядає творчість у такому сприйнятті: «Творчість – це діяльність, результатом якої є створення нових матеріальних і духовних цінностей. Творчість має особистісний, процесуальний і результативний аспекти. Вона реалізується у виробництві, науці, мистецтві, політиці, педагогіці [7]. У широкому масштабі це поняття розглядає Ю. Гагін: «Творчість – це спеціальна людська діяльність, яка поєднує в собі значення

як іманентної властивості людини... Творчість, з одного боку, – головний спосіб формування професіоналізму і майстерності, а з іншого, – критерій професіоналізму і майстерності.. Творчість є чинником і передумовою свободи людини» [21]. Заслужують на увагу дослідження вчених Н. Кічук та С. Сисоєвої. Так, Н. Кічук визначає творчу особистість вчителя, яка характеризується: усвідомленням творчості у професійній діяльності на рівні переконань; психологічно спрямованістю на творчість; інтелектуально активністю, яка виявляється в синтезі науково-педагогічного мислення і творчої уяви, що зумовлюють творчий характер усіх професійних дій [10].

Визначаючи виняткову значимість творчого розвитку особистості, Л. Виготський узагальнював, що творчість – це діяльність людини, спрямована на створення нового: чи то речей зовнішнього світу, чи умовиводів або почуттів, властивих самій людині. Він підкреслював, що «...найвищий вияв творчості і досі доступний лише небагатьом обдарованим геніям людства, але у повсякденному житті, що оточує нас, творчість є необхідною умовою існування, і все, що виходить за межі рутини і в чому є хоча б йота нового, зобов'язане своїм походженням творчому процесу людини» [3].

Плідною є думка Ш. Амонашвілі про джерела творчості вчителя, серед яких найстотнішим вважав натхнення і терпіння в роботі з дітьми [1]. Як бачимо, поняття професійного зростання педагога обумовлює поняття честі, без якого не відбувається жодна творча особистість. У теоретичних поглядах дослідника Т. Рабченюк, в яких розглянута система безперервного підвищення кваліфікаційних рівнів педагогічних кадрів, визначені шляхи оптимізації внутрішньошкільної методичної роботи як важливої ланки підвищення творчого потенціалу вчителя [16]. Розглянемо також суть поняття «потенціал». Потенціал – сукупність усіх наявних засобів, можливостей, продуктивних сил, що можуть бути використані в якій-небудь галузі, ділянці, сфері [11]. У педагогічній науці поняття «потенціал» використовується для аналізу можливостей індивіда, особистості, індивідуальності. Зокрема, автор А. Черній підкреслює, що потенціал індивіда має творчу або руйнівну спрямованість. Потенціал індивідуальності завжди творчий. Оскільки особистість завжди перебуває на різних ступенях сходження до більш високих рівнів свого розвитку, то є смисл оцінювати не тільки її відповідний потенціал, але й різницю потенціалів різних рівнів, тобто резерв [17].

Значить, творчий потенціал як приховані можливості у вирішенні спроектованих завдань спочатку розвивається, нагромаджується, пізніше реалізується у творчій діяльності. Автор А. Деркач результати своїх досліджень у цьому аспекті обґрунтовує з таких позицій: творчий високий потенціал, який виявляється в професійній діяльності, творчому пошуку, вмінні приймати ефективні нестандартні рішення, прямо пов'язаний із рівнем професіоналізму особистості та її діяльності. Вчений наголошує, що пріоритетними характеристиками творчого потенціалу є творча спрямованість професійних інтересів, потреба в новаторській діяльності, здібність до новацій, високий рівень загального і деяких спеціальних видів інтелекту [1]. Глобальним завданням, як наголошує вчений О. Бодальов, є



«...розробка такої стратегії організації життя людини, яка дала б їй змогу досягнути творчих вершин [4].

Багатогранність і складність умов формування нової людини майбутнього роблять проблеми розвитку творчого потенціалу вчителя особливо актуальними для сучасної теорії та практики навчання і виховання. Український педагогічний, енциклопедичний словник визначає: «Творчий потенціал – цілісний комплекс діяльних здібностей і інших особистісних якостей, необхідних для активної і компетентної участі в діяльності по збагаченню наявного соціального досвіду». Основними елементами в структурі творчого потенціалу особистості є: світогляд, який визначає спрямування розуму, волі і почуттів на пошук нових підходів і розв'язків; розуміння суті справи, яку виконує, високий рівень компетентності; уміння використовувати евристичний потенціал наукового знання з врахуванням конкретних обставин проблемної ситуації [5].

У сучасній психолого-педагогічній літературі поняття «творчий потенціал» визначається по-різному. Науковець В. Шубинський характеризує творчий потенціал як особливу галузь педагогічної науки, яка займається виявленням закономірностей формування творчої особистості [8]. Дослідник Л. Рувинський дає визначення творчого потенціалу як пошук вчителем нових рішень, постановки нових завдань, застосування нестандартних прийомів діяльності [13]. Характеристику творчого потенціалу обґрунтували В. Абрамович, В. Кан-Калик і М. Никандров. Вони вважають, що педагог, який має високий рівень розвитку творчих можливостей, створює найсприятливіші умови для розвитку обдарованих учнів. Якщо вчитель має низький рівень розвитку творчих можливостей, то страждають обдаровані учні, а успіхи менш здібних учнів вищі, ніж у попередньому випадку. Таким чином, вчитель немов би віддає перевагу тому психологічному типу, до якого належить сам. Крім того, виділяють основні умови перетворення основної діяльності вчителя у творчу: усвідомлення себе як творця в педагогічному процесі; усвідомлення сутності, значення і завдань власної педагогічної діяльності як мети; сприйняття вихованця як особистості; усвідомлення власної творчої індивідуальності [13, с. 9].

Таким чином, розвиток творчого потенціалу учителя – це педагогічна діяльність, спрямована на розвиток потенційних можливостей, для якої характерні: наявність об'єктивних (соціальних, матеріальних) і суб'єктивних (методично-конструкторських, експериментально-дослідницьких, комунікативних, організаційних) умов для творчості; об'єктивна чи суб'єктивна новизна й оригінальність процесу та результату. Водночас педагогічна творчість учителя робить певний внесок у розвиток і особистості, і суспільства; діалектична взаємозумовленість впливу на розвиток як дитини, так і самого вчителя – зовнішнього і внутрішнього саморуху особистості – виховання й самовиховання, розвиток і саморозвиток [2].

На творчий характер педагогічної праці звертали увагу зарубіжні педагоги минулого: І. Песталоцці, С. Рубіншейн, Ж. Серкіс, А. Дістервег. Зокрема, А. Дістервег писав, що «... без творчої роботи вчитель потрапляє

під владу трьох тиранів: механічності, рутинності та банальності. Педагогічна творчість має ту особливість, що змістом її є утвір формування, виховання, навчання – людини, яка завжди неповторна, унікальна» [6].

До структури творчого потенціалу педагога входять складові: інформаційна, інструментальна, мотиваційна. У результаті аналізу наукових праць ми виділяємо специфічні риси творчого потенціалу вчителя: співтворчий характер щодо суб'єкта педагогічної діяльності; можливість особистісної новизни, оригінальності процесу і результату; необмеженість творчої діяльності педагога часом; вплив на педагогічну творчість учителя багатьох факторів. Визначаючи творчість як об'єктивну рису вчителя, Л. Лузіна підкреслює, що формування творчої індивідуальності означає вироблення особливого ставлення до професійної діяльності як способу життя [10].

Школа як один із найважливіших інститутів розвитку творчого потенціалу педагога повинна бути винятково уважною як до нових реалій і тенденцій суспільного розвитку, так і до нововведень у сфері змісту, форм, методів, технологій навчання та виховання підростаючого покоління. Відповідно інноваційність має характеризувати професійну діяльність творчого вчителя. Головною рушійною силою інноваційної діяльності є творчий учитель, оскільки суб'єктивний чинник є вирішальним під час впровадження і поширення нововведень. Творчий педагог є носієм конкретних інновацій, їх автором, модифікатором. Він має широкі можливості і необмежене поле діяльності, оскільки на практиці переконається в ефективності наявних методик, які може коригувати, проводити докладну структурування досліджень навчально-виховного процесу. Основна умова такої діяльності – інноваційний потенціал педагога.

Інноваційний потенціал педагога – сукупність соціокультурних і творчих характеристик його особистості, яка виявляє готовність вдосконалювати творчу педагогічну діяльність, наявність внутрішніх засобів та методів, здатних забезпечити цю готовність. Наявність інноваційного потенціалу педагога визначають: творча здатність генерувати нові уявлення та ідеї, які обумовлюються професійною установкою на досягнення пріоритетних завдань освіти; вміннями проектувати і моделювати свої ідеї на практиці. Реалізація інноваційного потенціалу вчителя передбачає значну свободу дій і незалежність його у використанні конкретних методик, нове розуміння цінностей освіти, прагнення до змін, моделювання експериментальних систем. На перший план, безперечно, виступає високий культурно-естетичний рівень, освіченість, інтелектуальна глибина і різнобічність інтересів педагога. За автором І. Смагіною, визначимо критерії розвитку інноваційного потенціалу, зокрема: усвідомлення необхідності інноваційної діяльності; готовність до творчої діяльності щодо нововведень; впевненість у тому, що зусилля, спрямовані на нововведення, принесуть зримі результати; узгодженість особистих цілей з інноваційною діяльністю; готовність до подолання творчих невдач; органічність інноваційної діяльності, фахової та особистісної культури; рівень технологічної готовності до інноваційної

діяльності; позитивне сприйняття власного досвіду і вплив інноваційної, діяльності на фахову самостійність; здатність до фахової рефлексії [15].

Інноваційна спрямованість роботи вчителів визначається критеріями оцінки педагогічних інновацій, до яких належать: новизна, що дає змогу визначити рівень її актуальності; оптимальність, яка сприяє досягненню високих результатів за найменших витрат часу, фізичних, розумових сил; стійкість ефективних результатів; можливість творчого застосування власних методик.

Маючи чітке уявлення про зміст та критерії педагогічних інновацій, володіючи методикою застосування, учителі, керівники навчальних закладів послідовно впроваджують їх у свою практику. Але часто буває, що педагогічні інновації в зв'язку з відсутністю належної наукової експертизи та педагогічної апробації, недостатньою організаційною, технічною, психологічною підготовленістю педагогічних кадрів не знаходять подальшої їх реалізації. Часто поспішне впровадження нововведень призводить згодом до відмови від інших, більш раціональних. Увесь цей комплекс причин свідчить про несформованість у багатьох школах потрібної морально-психологічної, ділової атмосфери, іншими словами – інноваційного творчого середовища. Відсутність його спричиняє методичну непідготовленість учителів, недостатню їх проінформованість щодо педагогічних нововведень.

У сучасних дослідженнях психолого-педагогічної сутності творчості визначення понять «педагогіка творчості», «педагогічна творчість вчителя», «творча педагогічна діяльність» ґрунтується, як правило, на визначенні сутності феномена «творчість», але розглядаються наведені поняття неоднозначно, часто ототожнюються між собою. Так, визначає В. Андрєв педагогіку творчості як «науку про педагогічну систему двох діалектично взаємообумовлених видів людської діяльності: педагогічного виховання та самовиховання особистості в різних видах творчої діяльності і спілкування з метою всебічного і гармонійного розвитку творчих здібностей як окремої особистості, так і їх творчих колективів» [9]. Стосовно цього означення зауважимо, що формування творчої особистості, на наш погляд, передбачає не тільки всебічний і гармонійний розвиток здібностей, які забезпечують успіх у творчій діяльності, а й розвиток мотивів та характерологічних якостей особистості, які мають вирішальне значення для успішної творчої діяльності і які не можна об'єднати під терміном «творчі здібності». Крім того, як зазначає І. Вільш, у процесі навчання і виховання змінюється особистість учня, особливості риси, які піддаються формуванню під впливом творчих педагогічних дій [2].

Виходячи з концепції творчості автора Я. Пономарьова, ми розглядаємо педагогіку творчості як фундаментальну науку, яка вбирає в себе результати досліджень психології творчості. Крім того, він зазначає, що включення психології творчості як абстрактної науки до складу педагогіки творчості як конкретної науки – необхідна умова розвитку дієво перетворюючого типу знань про творчу діяльність. Таким чином, в умовах демократизації та гуманізації освіти педагогіка творчості набуває рис самостійної наукової дисципліни. Ми розглядаємо педагогіку творчості як

галузь загальної педагогіки, яка вивчає закони та закономірності формування творчої особистості, розвитку та саморозвитку її творчих можливостей у навчально-виховному процесі; створення психолого-педагогічних умов для прояву творчого потенціалу особистості в суспільно-корисних та індивідуально-значущих для неї видах життєдіяльності. Ми поділяємо думку Я. Пономарьова, що педагогіці творчості, з точки зору розуміння її як фундаментальної науки, характерна єдність абстрактного й конкретного змісту [14].

У такому контексті можна говорити про емпіричну й фундаментальну фази теорії педагогіки творчості, які відповідно відображають конкретні та абстрактні знання. А тому педагогіка творчості, яка безпосередньо пов'язана з практикою – конкретна і водночас вона є синтезом абстрактних знань. Головним і найбільш складним явищем, яке розглядає педагогіка творчості, є формування творчої особистості як педагога, так і дитини в її навчально-виховній взаємодії з ним. У цьому процесі власні можливості і учня, і вчителя розвиваються та набувають об'єктивного характеру, утверджуючись у конкретних якостях і особливостях їх особистостей. Цей процес є не тільки сукупністю послідовних і взаємопов'язаних дій учителя й учня, спрямованих на свідоме і міцне засвоєння системи знань, умінь, навичок, формування світогляду учня, культури поведінки тощо, а й сукупність послідовних і взаємопов'язаних «перетворень» у творчому розвитку: мотивації, характерологічних особливостей, творчих умінь, психічних процесів, які сприяють успіху педагога у творчій діяльності. Саме цей процес, на наш погляд, відображає сутність педагогічної творчості, яку ми визначаємо як цілісний процес професійної реалізації та самореалізації педагога в освітньо-виховному просторі.

Особливістю педагогічної творчості є те, що педагог реалізує свої особистісні й професійні творчі здібності засобом творення особистості дитини, а розвиток його творчого потенціалу зумовлений розвитком творчого потенціалу вихованця. Для педагогічної творчості притаманні такі основні етапи: педагогічний задум та його реалізація; актуалізація і відбір професійних знань, умінь, здобутків власного педагогічного досвіду щодо реалізації задуму; інформаційний пошук; проектування навчальної взаємодії з учнями; передбачення остаточного розв'язку; аналіз і внесення корективів у подальші впровадження педагогічного проекту. Центральною ланкою педагогічної творчості є особистісно зорієнтована розвивальна взаємодія суб'єктів навчально-виховного процесу (учителя й учня), зумовлена специфікою психолого-педагогічних взаємин між ними і спрямована на розвиток їх творчого потенціалу.

Таким чином, поняття «педагогіка творчості» вбирає в себе поняття «педагогічна творчість вчителя». Спираючись на праці болгарського філософа Г. Гиргинова, можна вирішити дискусійне питання про творчий або нетворчий характер педагогічної діяльності: педагогічну творчість доцільно характеризувати двома рівнями. Перший рівень – це творчість, яка характерна для професії педагога внаслідок: нестандартності та неповторності повсякденних проблем педагогічної практики; можливості абсолютно точного прогнозу наслідків педагогічної діяльності; широти

комунікативного кола педагога. Наслідками педагогічної творчості другого рівня є подальший розвиток творчого потенціалу суб'єктів навчально-виховного процесу – учителя й учня. Педагогічна творчість першого рівня – двоетапна творчість. Педагогічна творчість другого рівня включає всі етапи розвитку творчого потенціалу суб'єктів. Принципова відмінність творчості (наукової, художньої тощо) від педагогічної творчості, на наш погляд, полягає в тому, що педагогічна творчість може здійснюватися саме на рівні вибору та конструювання положень із відомого й набутого досвіду [14]. Саме це відкриває шлях до технологізації педагогічної творчості: створення умов творчого розвитку особистості дитини як технологій кращого вибору й конструювання. Рівень творчої діяльності вчителя визначається, як правило, залежно від того чи іншого конкретного напрямку його педагогічної діяльності. Так, наприклад, автор І. Раченко визначає рівні творчої діяльності вчителя щодо його вміння організовувати свою працю. Педагог М. Поташник виділяє їх на основі аналізу підготовки педагога до уроку чи позаурочного заходу. Науковець В. Кан-Калик визначає творчі рівні діяльності вчителя з характеристикою умінь керувати засвоєнням знань особистістю через взаємодію з учнівським колективом. Для визначення рівня творчої діяльності вчителя треба розглядати різні напрями його педагогічної діяльності. Ми поділяємо точку зору Л. Мовляєвої щодо визначення підсистем у творчій педагогічній діяльності. Зокрема, дидактична підсистема характеризує ступінь володіння вчителем змістом навчального матеріалу, формами, методами, засобами ефективної організації навчальної творчої діяльності учнів. Виховна підсистема характеризує творчу педагогічну діяльність учителя із забезпечення психолого-педагогічних умов для формування кожного учня як особистості через його активну життєву діяльність, творчий розвиток, самореалізацію своїх потенційних можливостей у різних видах діяльності.

### **Висновки і перспективи подальших розвідок.**

На підставі аналізу наукових досліджень можна констатувати, що творчий потенціал – складний, системно детермінований феномен – є основою розвитку педагога як професіонала, творця, дослідника, новатора. Творчість педагога розглядається як сукупність якостей, цінностей особистості, в яких проявляються способи самореалізації, самоствердження, і як ефективна педагогічна діяльність, яка характеризує вищу ступінь активності – творчість. Особливістю педагогічної творчості є особистісно орієнтована взаємодія вчителя й учня, зумовлена специфікою психолого-педагогічних взаємовідносин і спрямована на розвиток їх творчого потенціалу. До провідних технологій розвитку творчого потенціалу педагога слід віднести: вибір пріоритетних цілей; мотивацію як стимул творчості; проектування систем; моделювання діяльності; партнерську взаємодію; управління й самоуправління. Саме тому процес формування творчої особистості учня неможливо відокремити від творчого розвитку того, хто його навчає, виховує, розвиває. Для реалізації вищезазначених завдань доцільно створити фундамент, окреме наукове дослідження – педагогіку творчості.

Керівникам всіх освітніх структурних підрозділів в навчальних закладах необхідно постійно створювати інноваційне творче середовище,

що дасть змогу долати опір консервативно налаштованих учителів щодо нововведень, стереотипи професійної діяльності. Умовам розвитку творчого потенціалу педагогів необхідно підпорядкувати всю науково-методичну, дослідно-експериментальну роботу, самоосвіту. Зрозуміло, сприятливе інноваційне середовище дає змогу долати опір консервативно налаштованих учителів щодо нововведень, допомагає подоланню стереотипів професійної діяльності

### Список використаних джерел:

1. Амонашвілі Ш. «Уявляю вчителя як вищого творця...» / Ш. Амонашвілі // Україна і світ сьогодні. – 2007. – 1-7 жовтня. – С.3-12.
2. Виговська О. Експериментально-теоретичне обґрунтування концепції творчого потенціалу вчителя / О. Виговська // Наукові записки: 36. наук. ст. – К.: НПУ, 1998. Вип. 4. – С. 70-74.
3. Виговська О. Педагогічна майстерність і педагогічна творчість: Дослідження пед. засади ефективної діяльності вчителя / О. Виговська // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2006. – № 2. – С. 61-70.
4. Виговська О. Функціональна модель творчого потенціалу вчителя: наслідки семантичних уявлень. Результати теоретико-практичного дослідження / О. Виговська // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2005. – № 5-6.
5. Гончаренко С. Український педагогічний, енциклопедичний словник. Видання друге, доповнене й виправлене / С. Гончаренко. – Рівне: Волинські обереги, 2011. – С. 451.
6. Жиліна Г. Все починається з творчості: особливості роботи з інтелектуально-обдарованим учителем / Г. Жиліна // Завуч. – 2006. – №8 (бер.). – С.7-11.
7. Зязюн І. Інтелектуально-творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти // Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: Монографія / За ред. І. Зазюна. – К.: Віпол, 200. – С. 11-57.
8. Калініченко Н. Відповідальність керівників школи за розвиток творчого потенціалу вчителя / Н. Калініченко // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2006. – № 3. – С.80-84.
9. Калошин В. Педагог – творець? Так! /В. Калошин // Управління школою. – 2007. – № 30 (жовт.) – С. 2–6.
10. Мовляєва Л. Портрет ідеального педагога ХХІ ст. века / Л.Мовляєва // Професиональное образование. – 2006. – № 11. – С.29.
11. Новий словник іншомовних слів. Укладання і передмова О. М. Сліпущко. 20 000 слів. – К.: Аконті, 2007. – С. 601.
12. Петренко О.Б. Професійна гендерна компетентність педагога: теоретичний аспект / О. Б. Петренко // Компетентнісний підхід в освіті: теоретичні засади і практика реалізації: методологічний семінар (м. Київ, 3 квіт. 2014 р.) / Нац. акад. пед. наук України. – К., 2014. – 15 с.
13. Полякова Г. Педагогічна творчість учителя / Г. Полякова // Завуч. – 2006. – №35 (грудень). – С. 9-12.
14. Пономарев Я. Психологія творчості. / Я. Пономарев – М.: Наука, 2000. – 311 с.

15. Смагіна І. Організація інноваційної діяльності педагогів / І.Смагіна // Психолог. – 2008. – № 36 (вер.) – С. 5-7.
16. Рабченюк Т. Шляхи зростання творчості вчителя: Організаційно-управлінський аспект. / Т. Рабченюк – Рівне: РДПІ, 1994. – 130 с.
17. Черній А. Творчий потенціал учителя як один із пріоритетних напрямів національної освіти / А. Черній // Оновлення змісту форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. – Рівне: РДГУ. 2001 – Вип. 15. – С.123-126.
18. Чикурова М. Імпульс до творчості / М. Чикурова // Директор школи. – 2000. – № 2. – С. 29-35.

#### REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED

1. Amonashvili Sh. “Uyavlyayu vchytelya yak vyshchoho tvortsyia...”[I imagine a teacher as a higher creator] / Sh. Amonashvili // Ukraina I svit syohodni. – 2007. – 1-7 zhovtnya. – S. 3-12.(in Ukrainian)
2. Vyhovs'ka O. Experemental'no-teoretychne obhruntuvannya kontseptsii tvorchoho potentsialy vchytelya [Experimental and theoretical grounding of the concept of creative potential of a teacher / O. Vyhovs'ka // Naukovi zapysky: Zb. nauk. st. – K.: NPU , 1998. Vyp. 4. – S. 70-74. (in Ukrainian)
3. Vyhovs'ka O. Pedahohichna maysternist' i pedahohichna tvorchist: Doslidzhennya pedahohichnyh zasad efektyvnosti diyal'nosti vchytelya [Pedagogical mastering and pedagogical creative work: Investagation of pedagogical basis of effective activity of teacher / O. Vyhovs'ka // Dyrektor shkoly, litseyu, himnazii. – 2006. – № 2. – S. 61-70.(in Ukrainian)
4. Vyhovs'ka O. Funktsional'na model' tvorchoho potentsialy vchytelya: naslidky semantychnykh uyavlen'. Rezultaty teoretyko-praktychnjho doslidzhennya [The functional model of a creative potential of teacher : consequence of semantic imaginations. The results of the theoretical and practical investigation / O. Vyhovs'ka // shkoly, litseyu, himnazii. – 2005. – № 5-6.(in Ukrainian)
5. Honcharenko S. Ukrains'kyi pedahohochnyi, entsyklopedychnyi slovnyk. [Ukrainian pedagogical, encyclopedia dictionary]. Видання друге, доповнене й виправлене Vyd. Druhe, dop. i vypr. / S. Honcharenko. – Rivne: Volynski oberegy, 2011. – S. 451.(in Ukrainian)
6. Zhylina H. Vse pochynaet'sya z tvorchosti: osoblyvosti roboty z intelektual'no-obdarovanyum uchytel'em [Everything begins with a creative work : the peculiarities of the teacher's work with intellectual and gifted teacher / H. Zhylina // Zavych. – 2006. – №8 (ber.).– S.7-11. (in Ukrainian)
7. Zyazyun I. Intellectual'no-tvorchy rozvytok osobystosti v umovakh neperervnoyi osvity [Intellectual and creative development of a person in the conditions of uninterrupted education] // Neperervna profesiyna osvita: problem, poshuky, perspektivvy: Monohrafiya / Za red. I. Zyazyuna. – K.: Vypol, 200. – S. 11-57.(in Ukrainian)
8. Kalinichenko N. Vidpovidal'nist' kerivnykiv shkoly za rozvytok tvorchoho potentsialy vchytelya [Responsibility the managers of schools for the development of the creative potential of a teacher] / N. Kalinichenko // shkoly, litseyu, himnazii – 2006. – № 3. – S.80-84.(in Ukrainian)

9. Kaloshyn V. Pedahoh – tvorets'? Tak! [Pedagogue – creator ? Yes!] Педагог – творець? Так! / V. Kaloshyn // Upravlinnya shkoloyu. – 2007. – № 30 (zhovt.) – S. 2–6. (in Ukrainian)
10. Movlyayeva L. Portret ideal'noho pedagoga XXI veka {The portret of the ideal pedagogue of the XXI century} / L. Movlyayeva // Professional'noe obrazovannie. – 2006. – № 11. – S.29. (in Ukrainian)
11. Novyi slovnyk inshomovnykh sliv. [New dictionary of foreign words] Новий словник іноземних слів. Укл. і передм. О. М. Slipushko. 20 000 sliv. – K.: Akonit, 2007. – S. 601. (in Ukrainian)
12. Petrenko O.B. Profesiyna henderna kompetentnist' pedahoha: teoretychnyi aspekt [Professional gender competency of a pedagogue: theoretical aspect] / O. B. Petrenko // Kompetentnisnyi pidkhid v osviti: teoretychni zasady I pryctyka realizatsii: metodolohichnuy seminar (m. Kyiv, 3 kvit. 2014 r.) / Nats. akadem. ped. Nauk Ukrainy. – K., 2014. – 15 s.(in Ukrainian)
13. Polyakova H. Pedahohichna tvorchist' uchytelya [Pedagogical creative work of a teacher] / H. Polyakova // Zavuch. – 2006. – №35 (hruden'). – S. 9-12.(in Ukrainian)
14. Ponomarev Ya. Psykholohiya tvorchestva. [Psychology of creative work]. Психология творчества / Ya. Ponomarev – M.: Nauka, 2000. – 311 s.(in Russian)
15. Smahina I. Orhanizatsiya innovatsiyoi diyal'nosti pedahohiv [Organization of innovative activity of pedagogues] / I.Smahina // Psykholoh. – 2008. – № 36 (ver.) – S. 5-7.(in Russian)
16. Rabchenyuk T. Shlyzky zroattannya vchytelya: orhanizatsiynopravlin's'ky aspekt. [The ways of growing of a creative work of a teacher: Organizing and manage aspect] / T. Rabchenyuk – Rivne: PDPI, 1994. – 130 s. (in Ukrainian)
17. Cherniy A. Tvorchyi potentsial uchytelya yak odyin z pryorytetnykh napryamiv natsional'noyi osvity [Creative potential of a teacher as one from the priority directions of the national education] / A. Cherniy // Onovlennya zmysty, form ta metodiv navchannya ta vykhovannya v zakladakh osvity. – Rivne: RDHU. 2001 – Byp. 15. – S.123-126. (in Ukrainian)
18. Chyukurova M. Impul's do tvorchosti [Impuls to creative work] / M. Chyukurova // Dyrector shkoly – 2000. – № 2. – S. 29-35. (in Ukrainian)

**Аннотация.** В статье актуализированы проблемы развития творческого потенциала личности учителя, который обоснован как феномен – особенное, исключительное явление, что достигается опытом работы. Раскрыта сущность понятий: «потенциал», «творческий потенциал», «инновационный потенциал», «педагогическое творчество», «педагогика творчества». Предложен анализ теоретико-методологических основ творческого потенциала как составляющих развития профессионализма педагога; выделены доминирующие идеи, социально-педагогические условия, которые составляют основы стратегической, функциональной модели развития творческого потенциала современного педагога; освещены особенности уровней – теоретического, методологического, методического, организационного; доказано, что



творческий потенциал базируется на научных идеях педагогического, новаторского опыта работы; обоснованы характеристики педагогического творчества. Педагогика творчества рассматривается как целенаправленный процесс изменений, которые ведут к совершенству структуры творческого потенциала учителя.

**Ключевые слова:** творчество, потенциал, творческий потенциал, инновационный потенциал, педагогическое творчество, педагогика творчества.

**Summary.** In the article the problem of the development of creative potential of a personality of a teacher as a phenomena which can be reached by means of experience of pedagogical activity is grounded. The essence of the concepts: “potential”, “creative potential”, “innovative potential”, “pedagogical creative work”, “pedagogic of creative work” are explained. Analysis of the theoretic and methodological basis of the creative work as important components of the development of professionalism of a teacher is offered; the main ideas, social-pedagogical conditions which form basis of strategic, functional model of the development of a creative potential of modern pedagogue are allocated; the peculiarities of theoretical, methodological and organizational levels are lighted; it is proved that creative potential is based at the scientific ideas of pedagogic, innovatory experience; the characteristics of pedagogical creative work are grounded. The pedagogic of creative work is characterized as a purposeful process of changes which lead to the improvement the structure of creative potential of a teacher.

**Keywords:** creative work, potential, “creative potential”, “innovative potential”, “pedagogical creative work”, “pedagogic of creative work”.

Стаття надійшла до редакції 12.11.2015

**О. П. Міхно**

### **ВНЕСОК МИКОЛИ ГРУНСЬКОГО У РОЗРОБЛЕННЯ МЕТОДИКИ СКЛАДАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ (за матеріалами книги «Лекції з педагогіки», 1914)**

**Анотація.** У статті проаналізовано погляди українського ученого-педагога Миколи Грунського на проблему педагогічної характеристики, висвітлено внесок педагога у розроблення методики складання характеристики, відтворено запропонований ним алгоритм роботи над характеристикою учня: 1) вивчення психологічних праць із метою самоспостереження; 2) спостереження за учнями і накопичення матеріалів у педагогічному щоденнику; 3) ознайомлення з новітньою літературою з проблеми педагогічної характеристики та з кращими зразками характеристик; 4) написання характеристики за планом.

**Ключові слова:** педагогічна характеристика, спостереження, самоспостереження, педагогічний щоденник, структура характеристики учня.

Наукове видання

# **ІННОВАТИКА У ВИХОВАННІ**

**Збірник наукових праць**

**Випуск 2**

Упорядники:

проф. **Петренко О.Б.**, доц. **Ціпан Т.С.**

Науково-бібліографічне редагування:

**наукова бібліотека РДГУ**

Підписано до друку 29.10.2016 р.

Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.  
Ум. друк. арк. 21,8. Замовлення №476/1. Наклад 300

Віддруковано засобами різнографічного друку  
редакційно-видавничого відділу

Рівненського державного гуманітарного університету  
33027, Рівне, вул. С.Бандери, 12; тел.: 0-362-26-48-83

I – 66      **Інноватика у вихованні** : зб. наук. пр. Вип. 2 / упоряд.  
О. Б. Петренко ; ред. кол. : О. Б. Петренко, Н. М. Гринькова,  
Т. С. Ціпан та ін. – Рівне : РДГУ, 2015. – 304 с.

УДК 37 : 005.591.6

ББК 74.200

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2016